

maj 1946.

M E D D E L A N D E

Nr. 13

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Söndagen den 16 juni kallas föreningens medlemmar med damer på inbjudan av Vaabenhistorisk Selskab till gemensamt möte i Köpenhamn. Avresa från Malmö med ordinarie ångfärjan kl. 7.30 (reservation för ev. ändrad avgångstid). Omedelbart efter ankomsten gemensamt besök på Rosenborgs Slot, där speciellt vapensamlingen demonstreras. Efter vapendemonstrationen gemensam lunch på Restaurant Karnappen. Pris: danska kr. 13:-- (sillbord, varmrätt, öl och snaps jämte servis). Eftermiddagen disponeras sedan av medlemmarna efter egen önskan. Anmälan om deltagande i lunchen måste ovillkorligen senast den 7 juni göras till föreningens ordförande tel. 24684. Önskvärt är därjämte att vid besöket i Köpenhamn medlemmarna bära föreningens emblem.

De medlemmar som icke inneha vederbörligt pass torde omedelbart anskaffa sådant.

Styrelsen väntar talrik anslutning.

Årsmötet

ägde rum den 22 februari på Malmö Museum, varvid 25 medlemmar hade infunnit sig. Närvarande voro även presidenten i Vaabenhistorisk Selskab landsretssagförelse Tage Lasson från Köpenhamn med fru samt fru Disponent Thure Jakobsson, Malmö, och representanter från dagspressen i Malmö. Sammanträdet öppnades av ordföranden, som hälsade de närvarande välkomna. Stadgeenliga förhandlingar ägde därpå rum. Av styrelsens årsberättelse framgick bl.a. att medlemsantalet under året ökats med 23 medlemmar och utgör nu 73 stycken. Revisionsberättelsen godkändes och beviljades styrelsen tacksam ansvarsfrihet för det gångna årets förvaltning. Därefter följde sedvanliga val, varvid ordföranden J. Folke Herrström enhälligt omvaldes till ordförande. Övriga styrelsemedlemmar major J.Lindgren, köpman A.Bergsten, köpman Sture Hansson och major B.Fogelklou omvaldes likaledes enhälligt. Styrelsen konstituerade sig sålunda: major B.Fogelklou v.ordförande, då förutvarande v.ordförande major J.Lindgren till följd av tjänstgöring utanför Malmö icke ansåg sig regelbundet kunna deltaga i arbetet, köpman A.Bergsten sekreterare, köpman Sture Hansson kassaförvaltare samt major J.Lindgren, utan särskild funktion.

Till styrelsesuppleanter omvaldes disponent Thure Jakobsson och kapten C.G.S.Rosenqvist. Till revisorer omvaldes herr Inge Tynell samt nyvaldes poliskonstapel Emil Andersson, Lund.

Efter förhandlingarnas slut hälsade ordföranden aftonens föredragshållare intendenten vid Helsingborgs Museum fil.dr. Torsten Mårtensson välkommen. Ämnet för föredraget var "Fynden från slaget vid Helsingborg 1710". Det mycket intressanta föredraget som belystes med skiotikonbilder, avhördes med särskilt stort intresse. Då de forskningsresultat till vilka dr Mårtensson kommit i berörda ämne senare kommer att utgivas från trycket vill red. icke här lämna ett förhandsreferat. Efter föredragets slut tackade ordföranden dr. Mårtensson, varefter mötet avslutades. Sedan samlades medlemmarna och dr. Mårtensson till gemensam supé på föreningens "stamlokus" restaurant Tunneln, i vars 600-åriga källarvalv föreningens medlemmar känna särskild trivsel.

Några häntydningar om stämplarna på Svenska värjklingsor.
av J. Folke Herrström.

Svenska värjklingsor äro liksom utländska sådana försedda med olika stämplor. Under det utländska värjklingsors märken utgöra smedstämplor jämte vissa kontroll- och besiktningsstämplor, veta vi knappast ännu, vad de olika stämplarna på svenska värjklingsor betyda. De senaste årens livliga svenska forskningar på olika vapenhistoriska områden ha dock icke mig veterligt sysslat med stämpelproblemet. Men även detta område av vapenhistorisk forskning skall nog med tiden finna sin tolkare.

Den gängse beteckningen "virastämplor" kan nog så tillvida vara riktig som Vira klingbruk i Upland viss tid hade monopol på klingtillverkning i vårt land. Men det fanns även andra vapentillverkare än Vira, t.ex. Vedeväg, Qvarnbacka, Jäder, Graninge. Under stormaktstidens många krig var förbrukningen av vapen så stor, att även import från utlandet fick företagas. Tyskland och troligen även i viss mån Nederländerna kom här i fråga som vapenleverantörer. De bokstavstämplor som gå under namn av "virastämplor" äro dock så inbördes varierande, att de knappast kunna betyda ett visst bruks stämpel. Den stämpel som däremot faktiskt är Viras bruksstämpel är "valfisken med Jonas i gapet" (se fig. 4:1). Den finns t.ex. på slagsvärdet för flottan 1657, där inskriptionen på ena sidan ME·FECIT·VIRA helt enkelt konstaterar, att svärdet är gjort i Vira.

På alla svenska för militärbruk godkända klingor från 1600-talets senare hälft och under hela 1700-talet finnes en stämpel i form av ett P, vilket allmänt antages vara en proberstämpel, som visade, att klingan gått genom de prov som föreskrivits som villkor för leverans till staten. Någon tvekan att denna tolkning är riktig förefinnes väl knappast. Denna stämpel förekommer i olika varianter (se fig. 1) och vanligen är den slagen på klingans övergång i tången. I förordningarna av t.ex. 15 juli 1682, 22 januari 1684 och 7 december 1704 redogöres för hur dessa klingprov skulle företagas. Och i dessa säges även att klingorna skola förses med proberstämpel. Då nu flertalet av klingor från denna tid just har P stämpel, är det nog stor sannolikhet för, att denna stämpel just är proberstämpelein. Detta gäller stort sett de statsbeställda manskapsvärjorna. På officerarnas värjor saknas i de flesta fall oftast proberstämpelein, och kan det ha berott på, att anskaffandet av dessa ålåg det vederbörande själv.

På svenska värjklingsor med hålslipning äro dessa försedda med olika bokstavstämplar. I fig.2 kan vi se de vanligaste. Som jag redan förut anmärkt, veta vi icke vad dessa stämplarna betyda. Vi kunna ej heller med bestämdhet klassificera dem till tiden, ty på orörda värjor från samma tid och av samma modell kunna dessa stämplarna variera. I min samling finnes en tidig karolinsk ryttarvärja med polerat järnfäste (som för övrigt har stockholmsvärdfejaren Jakob Schmeltzers stämpel) vilken i hålslipningen har bokstäverna XZ. En tidig officersvärja från 1700-talets början med ovanför hålslipningen (således från början av Carl XII:s tid) har i denna bokstäverna XI, och en annan officersvärja från 1690-talet med enbart ovanför hålslipningen (vilket väl skall beteckna Carl XI) har bokstäverna XX, en värja m./1711 har XO stämplarna och en mycket tidig värja med kannelerat järnfäste lik Livrustkammarens n:r 4998 och Göteborgs Militärmuseums n:r 701 har i hålslipningen stämplarna   3 gånger inslagna på varje sida jämte en P stämpel vid övergången till tången. Denna bokstavsstämpel är den enda av detta slag jag sett på en svensk klinga. Om skall vara ett dåligt inslaget O låter jag vara osagt. Detta vad angår värjor i min egen samling. Men på museer och hos olika privatsamlare har jag sett bokstavskombinationerna så variera på samma modeller och från samma tidsepoker, så man kan omöjligt hänföra dem till en viss modell eller en viss tidsepok. Ovanför hålslipningen finnes även vissa stämplarna. Se fig.3. Även här gäller stort sett samma förhållande, att man icke med visshet kan sluta sig till tidsepoken. Dock synes man kunna våga göra någon åtskillnad. Den vanligaste stämpeln är utan gensägelse den som fig. 3:1 visar, och den är också den vanligaste på värjor från karolinsk tid och tiden närmast därefter. På efterkarolinska värjor ser man därjämte ofta märken enl.fig.3:2 och 3:3, ibland 3:9 samt det pilspetsliknande 3:4. Märket 3:9 (två ryggeställda F) skall väl närmast vara Fredrik I. Men man kan dock även på efterkarolinska värjor få se den vanligaste karolinska stämpeln enligt fig.3:1. Om nu dessa äro äldre karolinska klingor som monterade i senare fästetyper, låter jag vara osagt. Det ovanliga märket enligt fig.3:5 finns även på någon värja från karolinsk tid. På officersvärjor finnes ofta det dubbla karolinska som i fig.3:6,7 och 8. Det romerska numret XI eller XII daterar ju självklart värjans tillverknings-tid. Men ofta saknas de romerska siffrorna under dubbla C. I varje fall betecknar detta märke troligen karolinsk tid antingen det nu gäller Carl XI eller Carl XII.

Vad nu klingor utan hålslipning beträffar, äro stämplarna även här mycket olika. Se fig.4. Även här möter oss samma svårigheter både med avseende på stämplarnas betydelse och från vilken tidsperiod de härröra. Några hållpunkter med avseende på tidsepoken kan kanske dock även här fixeras. Först gäller detta då stämplor enligt fig.4:3 och 4:13. På tidiga klingor som på t.ex. soldatsvärden från 1650-1670 talen finnes en stilicerad liljestämpel (fig.4:3). Även på tidiga ex. av andra värjtyper finnes ofta en stilicerad liljestämpel. Vad stämpeln enligt fig.4:13 beträffar finnes den också på tidiga karolinska värjor, t.ex. på livregementsvärjan n:r 1972 från 1670-talet i Livrustkammaren. Denna stämpel är enligt Rudolf Cederström från Carl XI:s förmyndarregerings tid. Då den förekommer på värjor från senare tid, kan man nog våga göra det påståendet, att en äldre klinga monterats i ett senare fäste, jag har t.ex. sett en avbruten P stämpelad klinga med dessa stämplor, monterad i ett mässingsfäste av modell 1739. Fig. 4:11 och 4:12 äro nog mycket gamla svenska stämplor, möjligen Arboga stämplor. Stämpeln enligt fig. 4:2 kan tänkas hänföras ända från Christinas tid särskilt med tanke på det ålderdomliga fästet som finnes på värjan på Armé museum. Stämpeln enligt fig.4:4 (det karolinska dubbla C) får man väl jämte liljestämpeln antaga vara de tidigaste stämplarna på kommissvärjan m./1685 och i så fall härröra från karolinsk tid. Själv äger jag en sådan kommissvärja med denna stämpel 3 gånger inslagen på varje sida. Även har jag sett flera sådana värjor med samma stämpel. På en kommissvärja m./1685 som förvaras hos Helsinges regemente, vilken enligt regementets tradition brukats av regementets chef överste Gideon Fock vid Poltava (då han väl på slagfältet först förlorat sin egen värja) finnes även denna stämpel. Är denna tradition autentisk finnes ju tydligt belegg för att stämplor av denna typ härröra från karolinsk tid. Då denna värjmodell brukades av svenska infanteriet långt upp i frihetstiden, kan det vara en förklaring på de många olika stämpeltyperna. Stämplarna 4:5 och 4:6 äro mycket vanliga. I all synnerhet stämpeln 4:5. Den är omöjlig att hänföra till någon viss tid. Även på mycket tidiga karolinska värjor finns den. Jag har sett den bl.a. på en orörd värja från karolinsk tid, möjligen m./1677. Samma modell finnes i Ingeniör Harr Orres i Stockholm storartade specialsamling, där denna dock har stilicerad liljestämpel. Så nog synes problemet olösligt alltid. Stämplarna fig.4:8 och 4:9 ha ju också det karolinska dubbla C. En ovanli

stämpel, som jag sett endast ett par gånger är fig.4:10. Själv äger jag en värja, envariantmodell av ryttarvärjan m./1739 (d.v.s. värjan har komissklinga med ås i stället för klinga med hålslipning med orörd nitknapp, varför den icke är "hopmixtrad") där denna stämpel är inslagen 3 gånger på varje sida jämte en P stämpel vid övergången till tången. Då den faktiskt liknar något slags kinesiskt skrivtecken kanske man kan hänföra den till rococotidens svärmeri för "kineseri". Fästet har nämligen svärdfejaren Nils Almgrens stämpel . Han verkade i Stockholm på 1700-talets mitt. Fästets starkt utsvällda och fylliga parerstänger daterar också värjan till denna tid. På karolinska officersvärjor med 4-fasigt slipade klingor med skarp rygg liknande drabantmodellen 1701, finnes som regel inga stämplor. Ett undantag utgöra de drabantmodellerna liknande s.k. Tönningenvärjorna från Stenbocks kapitulation 1712, på vilka en vanlig P stämpel är inslagen.

Slutligen ser man på värjor, som brukats vid flottan, flottans kasseringsstämpel. Den ser ut som en rund cirkel, som täcker ett kors. Se bild 5. Än är den inslagen på klingan än på fästet.

Vapenhistoriska notiser.

I Fataburen, Nordiska Museets och Skansens årsbok 1946 har docent H.Seitz, Livrustkammaren, skrivit en intressant vapenhistorisk artikel betitlad "De försvunna värjorna, svensk sidobeväpning under 30-åriga kriget". Med utgångspunkt från vissa svenska krigarporträtt samt kopparstick från tiden tecknar Seitz en mycket plausibel bild av hur den av Gustaf II Adolf införda svenska armévärjan, förd av såväl befäl som trupp under hela 30-åriga kriget, såg ut. Vid jämförelser med dessa porträtt och kopparstick hänvisar förf. till några på Skokloster och Livrustkammaren från 30-åriga krigets tid bevarade värjor, vars enskildheter äro av utpräglad svensk karaktär och varav en därjämte bär "Viramärken". På goda grunder antager Seitz, att denna värjotyp kan vara den speciella svenskvärjan under 30-åriga kriget. Det är i hög grad glädjande, att ljus börjar kastas över en

vapentyp, vars roll ej förut var känd. Möjligen kan med tiden dokumentoriska bevis framletas ur arkivens gömmor. Intresserade hänvisas till docent Seitz' artikel, vilken som vanligt då Seitz skriver, åtföljes av utomordentligt bildmaterial.

Nyinvalida medlemmar.

Maskinfabrikant E.A.Christensen, Köpenhamn (Ordf.)

Guldsmed Jan Lysell, Trälleborg. (Mildner)

Fru Ellen Herrström, Malmö. (Ordf.)

Redaktör: J.Folke Herrström.

Svenska värjstämplat.

1. P P P

2.1 N O N O N O

2 X O X O X O

3 O C O C O C

4 N C N C N C

5 X Z X Z X Z

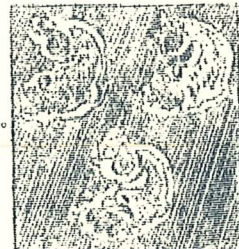

6 X X X X X X

7 X I X I X I

8 J O C) C C) C C

9 I O I O I O m. fl.

3. 1 2 3 4 5 6 7 8 9

4. 1. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

5. ⊕